

modstandsbevægelsen. (Odense Universitetsforlag, 1990). 108 s.

Som Hæstrup bemærker i indledningen, er det en uløselig opgave at kortlægge den samlede finansiering af modstandsbevægelsen eller blot at foretage et kvalificeret skøn over summen af de pengemidler, der trods al indsats af frivillig og ulønnet arbejdskraft var nødvendige. Omkostningerne ved f.eks. den illegale presse og ruterne til Sverige lader sig end ikke tilnærmelsesvis gøre op. Regnskab og bilag mangler naturligvis. Endnu vanskeligere bliver opgaven, fordi det i beretninger og skildringer fra den nærmeste efterkrigstid ikke var god tone at tale om penge i forbindelse med modstandsbevægelsen. Spredte bemærkninger er samlet til illustration af dette spegede vildnis, og længere kan man næppe nå.

Med en enkelt og beløbsmæssigt sikkert beskeden undtagelse. Den såkaldte Grundtvigsplan var et arrangement, som først Per Federspiel, siden Adam Moltke påtog sig til finansiering af SOE's arbejde i Danmark. Fra 1943 indsamledes bidrag i form af lån til den engelske stat til dette formål, som efterhånden – sammen med danske statsmidler – kom til at omfatte den illegale hærers pengeforbrug. Her er kildeforholdene bedre, bl.a. fordi den danske stat efter krigen påtog sig gælden. Men de eksisterende illegale regnskaber, der ikke længere lader sig udkode, giver kun nødtørftige oplysninger om pengenes anvendelse og bidragydernes identitet. Den samlede sum, knap 6 millioner kroner, karakteriserer Hæstrup med rette som »forbløffende beskeden«.

Selvom det kun er lykkedes at kortlægge en mindre del af modstandsbevægelsens finansiering, er bogen væsentlig, fordi den understreger, at pro-

saiske materielle behov også var en bestanddel af modstandskampens hverdag.

Henning Poulsen

A. R. Jørgensen: *Ebbe Gørtz, general-løjtnant. En militær biografi.* (Friedsmuseets Venners Årsskrift, 1990). 122 s.

Når general-løjtnant Ebbe Gørtz undertiden fra forskellig side har været kritiseret, har kritikken i realiteten altid kunnet henføres til ét forhold, nemlig det at Gørtz var 100 % embedsmand i traditionel forstand. Om hans rent faglige egenskaber som officer har der hidtil ikke været sået tvivl. Det gør nu oberst A. R. Jørgensen, som analyserer Gørtz's militære virke fra 1907 til 1951. Hovedvægten i fremstillingen ligger på årene 1937-45, hvor Gørtz i en vanskelig periode fungerede først som generalstabschef, siden som kommanderende general.

Analysen baseres dels på skriftlige arbejder fra Gørtz's hånd, publicerede som ikke publicerede, dels på Gørtz's vurderinger og handlinger i forskellige situationer.

A. R. Jørgensen har i sin skribentvirksomhed kredset stærkt om 9. april 1940, og også i denne udgivelse har dette nærmest traumatiske begreb en central placering. Kendetegnende for forfatteren har været, at ansvaret for 9. april ikke entydigt er blevet placeret hos politikerne. Nogle gevaldige kindheste er blevet uddelt til forfatterens officerskolleger. Heller ikke Gørtz får noget særligt godt skudsmål: I 1920-erne og 30-erne forudså han ikke i tilstrækkelig grad, at luftvåbnet og panservåbnet ville spille en afgørende rolle i en fremtidig krig. Værre var det, at Gørtz i et beordret studie fra 1937 – et studie som lagde hovedvægten på Dan-

marks stilling i en krig mellem Tyskland og de europæiske vestmagter – ikke lod Skandinavien og i særdeleshed Norge indgå i sine overvejelser. Gørtz's manglende blik for de tyske militærstrategiske interesser i Norge, og de konsekvenser disse uomgængeligt måtte få for Danmarks vedkommende, bevirkede også, at de to krigsspil, som Gørtz gennemførte i 1938 og '39, var værdiløse, fordi »sandsynlige kampsituationer som kamp i havnebyer og om flyvepladser ikke blev indøvet«. Videre tilskrives Gørtz et medansvar for mangelfulde operationsplaner forud for 9. april, og i denne forbindelse viger forfatteren ikke tilbage for at anvende udtrykket »uuelighed«. Endelig anføres det, at Gørtz tolkede efterretningerne om de tyske dispositioner i dagene frem til 9. april meget slet og derved rådgav politikerne tilsvarende slet. I sine tolkninger var Gørtz ifølge forfatteren bl.a. hæmmet af en manglende logistisk forståelse.

Gørtz's virke under besættelsen, som var præget af hans totale loyalitet mod politikerne, er tidligere beskrevet, først af Hæstrup og senest af Roslyng-Jensen i disputatsen med den sigende titel, »Værnenes politik – politikernes værn«. Hvad angår perioden efter 29. august 1943 har A. R. Jørgensen dog præsteret at fremdrage (hvorfra?) et kildemateriale, som Roslyng-Jensen efterlyste stærkt i sin undersøgelse, nemlig en redegørelse fra Gørtz's egen hånd, »Beretning om den illegale tid fra 1943 til 1945«, udarbejdet så tidligt som i 1948. Gørtz sendte selv redegørelsen til udtalelse hos Hjalp og Schjødt-Eriksen samme år, og disses kommentarer samt Gørtz's replikker er indgået i materialet. Det samme er i 1961 Gørtz's kommentarer til Hæstrups og Erling Foss' bøger om besættelsestiden. Man undrer sig såre over, at Gørtz ikke har omtalt dette materia-

le overfor Roslyng-Jensen, som har ført samtaler med Gørtz så sent som i 1972. A. R. Jørgensen, der ikke knytter an til Roslyng-Jensen, bringer lange passager fra materialet – et materiale som ikke forrykker det helhedsbillede, vi allerede kender. Over ét væsentligt punkt synes der dog at blive kastet nyt lys: Det har hidtil med baggrund i en tidlig beretning fra Frode Jakobsen været antaget, at Gørtz under samtalerne med Frihedsrådet i december 1943 gav udtryk for blank accept af Frihedsrådets ledende rolle i modstandsbevægelsen. Det blev ganske vist bestridt på det kraftigste af Gørtz i 1960 under henvisning til hans embedspligt overfor landets lovligt valgte regering. Roslyng-Jensen mente, at Frode Jakobsens version måtte veje tungest, bl.a. fordi ophavssituationen for Gørtz's betydeligt senere version var stærkt problematisk. Han anså den for at være dikteret af den offentlige polemik i forbindelse med Hjalpsagen i 1960. Roslyng-Jensen fastholdt derfor, at Gørtz, i det mindste på skrømt, må have givet udtryk for accept af Frihedsrådets ledende rolle. Gørtz's redegørelse fra 1948 synes imidlertid nærmest ordret at bekræfte hans 1960-version. Nu skal man selvfølgelig være varsom med en redegørelse, som tilsyneladende er blevet løbende (som fremgået i det mindste frem til 1961) »opdateret«, men i A. R. Jørgensen's tekst fremtræder Gørtz's utvetydige opfattelse i en direkte citeret passage fra den oprindelige 1948-redegørelse.

Mest interessant i forbindelse med det nye materiale er måske Gørtz's og Den Lille Generalstabs stærkt divergerende opfattelser (i det mindste i 1948!) af personer og situationer i relation til den civile modstandsbevægelse. Blandt andet disse divergerende opfattelser fører A. R. Jørgensen frem til at karakterisere Gørtz som blot en »gallionsfi-

gur« i den illegale periode. Et mindre pænt udtryk for den allerede kendte kendsgerning, at Gørtz ikke i samme grad som den lille stab deltog i og dermed havde føling med det illegale arbejde. Forfatteren medgiver dog, at dette var en bevidst, og nødvendig, disposition fra den kommanderende generals side. Alligevel bebrejder han Gørtz for ikke at have haft tilstrækkelig snor i især Schjødt-Eriksen, som må være i A. R. Jørgensens tanker, når han i sine konkluderende betragtninger over Gørtz fremhæver, at »han var for ukritisk overfor sine nærmeste medarbejdere, som derved fik en dominerende indflydelse på ham«. I sin slutkarakteristik af den iøvrigt »overordentlige intelligente« Gørtz fremhæver forfatteren andre svagheder, f.eks. mangel på initiativ og fantasi samt en undertiden svigtende vurdering af situationer og forhold. F.eks. bebrejdes Gørtz for mangelfuld rådgivning af regeringen og mangelfuld planlægning for hæren forud for det tyske overfald den 29. august 1943 – et overfald som var til at forudse på baggrund af den militære udvikling. At Gørtz før 29. august afviste ethvert samarbejde med modstandsbevægelsen og slog hårdt ned på officerer som tog et selvstændigt initiativ, nøjes forfatteren med at konstatere. Derimod antyder han, at Gørtz indenfor rammerne af sine beføjelser kunne og burde have forberedt hæren på den illegale tilværelse, f.eks. ved at træne i discipliner, som personellet kunne drage nytte af »under jorden«.

Ordene »kunne« og »burde« optræder i det hele taget hyppigt i A. R. Jørgensens militære biografi over Ebbe Gørtz, og selv om fremstillingen såmænd er grundig og solid, forekommer den en kende for bagklog. Endelig kunne man ønske sig et decideret noteapparat. Selv om forfatteren i vid udstrækning løbende anfører sit kildema-

teriale i selve teksten, fremstår en del udsagn aldeles udokumenterede. F.eks. konstaterer forfatteren (s. 88), at »Englænderne havde en plan for et angreb til befrielsen af Danmark. Jylland skulle tages ved angreb over grænsen, og mod Sjælland skulle indsættes en faldskærmsbrigade. De københavnske søforter samt flådestyrker i Københavns havn skulle bombarderes«. Forfatteren konstaterer, at Gørtz ikke kendte eksistensen af denne plan. Hvis forfatteren her taler om en plan på et militært operativt niveau, må anmelderen tilstå, at den også er ham ubekendt.

Henrik Skov Kristensen

Befæstningsanlæg i Danmark 1858-1945. En statusrapport. (Miljøministeriet 1990). 80 s.

Tysk befæstningsbyggeri 1933-1945. Med hovedvægt på kystbefæstningsanlæggene i Danmark. (Miljøministeriet 1990). 59 s.

Mens en mængde gamle befæstningsanlæg i Danmark er fredede, er der ikke blevet truffet bestemmelser m.h.t. befæstningsanlæg fra den nyere tid. Spørgsmålet om disse anlægs fremtidige status er nu blevet taget op af Miljøministeriets Kommitterede i Kulturhistoriske Anlæggender, som i første omgang har iværksat en prisværdig registrering af anlæggene. Nærværende to publikationer indeholder en foreløbig redegørelse for dette projekt, som har været forestået af Orlogskaptajn Peter Thorning Christensen. Til at lave feltarbejdet har han bl.a. haft en række frivillige lokale grupper, som interesserer sig for emnet.

Statusrapporten behandler især tre grupper befæstningsanlæg:

1. Det der under store indenrigspolitiske stridigheder blev skabt i slutningen af forrige og i begyndelsen af dette